

A hetedik fejezet címe: környezeti nevelés, környezetvédelem (készítette: *Hortobágyi Katalin*). A szerző összefoglalja a környezeti nevelés céljait, majd hozzáteszi: „Az előzőekben vázolt célok fontosságához aligha férhet kétség. Megvalósításuk mégsem mentes a nehézségektől. ... A legfőbb akadály abban keresendő, hogy az iskolai nevelés, oktatás folyamatában igen nehéz megjeleníteni ezt a nevelési területet, mivel az »nem fér bele« az iskola tradicionális tantárgyi logikájába.” Továbbá a környezeti nevelés nem köthető egy (vagy akár több) konkrét

tantárgyhoz, átfogja az iskolai megismerés és nevelés teljes rendszerét, jelen kell lennie minden nevelési szituációban és mozzanatban... A tanulók nevelésének módjai: csoportos beszélgetések, drámajáték alkalmazása, viták rendezése konkrét környezetvédelmi kérdésekről.

A kézikönyv záró fejezete: A mindennapok esztétikája (főként lányoknak), készítette: *Szász Jánosné*. Ebben a fejezetben „lakásunk, öltözködésünk kultúrájáról, a divatról, valamint néhány ezekhez kapcsolódó gyakorlati kérdésről esik szó”.

A Világbanki Szakközépiskolai Projekt kiadványa. (Szerk.: *Szekszárdi Júlia*)
(Felelős szerk.: *Jakobsen József*) Bp., 1995.

Kovácsné Kappa Györgyi

Füzet sorozat történelemtanároknak

Az oktatás korszerűsítésének mindenkori alapfeltétele a tudomány új eredményeinek minél gyorsabb és teljesebb átvétele. Különösen így van ez olyan, világnézetileg érzékeny tantárgy esetében, mint a történelem, még inkább az olyan nagy szemléleti váltás idején, amelyet a múlt évtized vége, illetve évtizedünk első fele hozott.

A korszerűsítés gyakorlatának sarkköve az információk áramlásának üteme és kiterjedése. A történelemtanárok továbbképzése viszonylag – legalábbis a többi tantárgyhoz viszonyítva – széles kört, évente tanárok százait érinti. Mégis roppant kevés ez a tizenkét-tizenötezer tanárhoz viszonyítva. Ezért különös jelentőségük van az olyan, a korszerűsítés gyakorlati igényeihez szabott írásos anyagoknak, amelyek – szándék szerint – a tanárok legszélesebb rétegeihez eljuthatnak. Ilyen az a sorozat, amelyet az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara és a Magyar Történel-

mi Társulat Tanári Tagozata indított 1993-ban útjára *Történelemtanári Füzetek* sorozatcímmel. A sorozatban két év alatt tíz kötet jelent meg. A zurnalisztikától átvett kifejezéssel élve telitalálat. Több ok miatt. Neves történet-szek kismonográfiái füzet formában, 30-40 oldalon, könnyen olvashatóan egy-egy olyan témáról, amely valamilyen ok miatt a történelemtanításban hiánycikknek számít. Tudományos színvonalon, de informatív módon, olvasmányosan megírva. Röviden, de annál mégis részletesebben és igényesebben, mint amennyit egy továbbképző előadás nyújthat.

Az első kötet *Gergely Jenő: Egyháztörténet a középiskolai történelemtanításban*. Már az előszó kijelöli nemcsak a kötet, hanem egyben az egész sorozat célját is: „Tanulmányunk megírására az a történelmi változás késztetett bennünket, amely az 1989-től zajló rendszerváltás nyomán beállt; visszatérés a polgári demokráciába és az európai né-

pek közösségébe." Tegyük sietve hozzá, ennek a konzekvenciái közé tartozik a történelemtanítás sokrétűbbé és elfogultatlanabbá tétele. Ennek elősegítése a sorozat nem titkolt célja. Nemcsak az egyes témák feldolgozása, hanem már a sorozat téma-összeállítás is erre utal. Az talán első hallásra is evidens, hogy van mit pótolni a egyháztörténettel kapcsolatban a múlt négy évtizedben az ezt elhanyagolt s e kérdésben különösen elfogult historiastúdiumban.

A második kötet *Pölsökei Ferenc: Közigazgatás és önkormányzat a polgári Magyarországon* című munkája. „Történetírásunk egyik feltűnő gyengesége – mutat rá a szerző – a közigazgatás és az önkormányzat újkori történetének vázlatossága, az alaposabb elemzés hiánya. Az iskolai tankönyvekben utalásokat sem igen találunk, például a közigazgatás különböző szintjeinek bemutatására, történeti igényű áttekintésre. Holott az emberi közösségek a társadalom életének fontos színtereit alkotják. Nem véletlenül kapott oly nagy helyet a Magyarország polgári átalakulását célzó országgyűléseken a megye, a város, a község, a falu jogi kereteinek kialakulása.” Nem hiába van a kérdésben napjainkban is oly sok bizonytalanság és zavar, nem kevesebb sürgető igény. A történelmi gyökerek nélkül a kérdés azonban áttekinthetetlen, érthetetlen, zűrzavaros. Nem véletlen, hogy egy, a vulgár-marxizmus sémájára építő történelmi tananyagnak, egy monolitikus társadalom mindent az osztályharc sémájába szorított történelemtanításának nem volt szüksége sem a társadalom, sem az igazgatás mikroszerkezetének, szervezeteinek és igazgatásának a bemutatására. Így a tankönyvekben nem-igen esett szó erről, s ezt a megfelelő igény és információ hiányában a gyakorlat sem pótolta. Mint ahogy nemcsak a mikroigazgatás, de a nem alapvetőnek tartott társadalmi osztályok, rétegek sem kaptak megfelelő helyet a tananyagban.

A sorozat következő, harmadik, *Értelmiségiek, tisztviselők a polgári Magyarországon* című kötetének szerzője, *Szabolcs Ottó* rámutat előszavában: „A történetírás még jórészt adós a magyarországi középrétegek, közöttük különösen a modern hivatásos világi értelmiség történetének feltárásával. Pedig e nélkül századunk hazai története nemcsak hiányos, hanem igazán meg sem érthető és értethető. Hiszen épp ennek az erősen heterogén, mégis társadalmi helyzetét és helyét tekintve nagyon is meghatározott és meghatározó rétegnek különös jelentősége volt a gazdaság, a tudomány, a technika és a kultúra fejlesztésében és fenntartásában, és ezen keresztül az ország civilizációjának és politikájának alakításában.”

A sorozat negyedik kötete, *Rozsnyói Ágnes: A nyilaskeresztesek útja a Szálasi-pucsig* című, mintha kilógna a sorozat eddigi, hiánypótlásra épített koncepciójából. Ezt a sorozat szerkesztője is érzi, maga is hivatkozik rá előszavában: „Ez a füzet céljában elődeivel azonos, jellegében mégis bizonyos fokig eltér azoktól. Témája, a nyilaskeresztesek tevékenysége, ugyanis szerepa a tananyagban. Itt nem egy új téma beemelését, hanem egy meglévő történelmi eseménysorozat érthetőbbé tételét szeretnénk elősegíteni. Annak a folyamatnak a bemutatásával, amely elvezetett a második világháború szörnyű végkifejletéhez hazánkban.” Lehet ezt úgy is felfogni, mint a tananyagban röviden, sommásan és leszűkítve szereplő dolog alaposabbá, élőbbé tételét. Lehet úgy is, hogy belép a tematikába az évfordulós szemlélet: 1994 – a nyilas uralom utáni kerek fél évszázad, mint ahogy a sorozat 9–10. kötete a nürnbergi pernek ugyancsak fél évszázados évfordulóján látott napvilágot. Ez nem baj, mindkettő ketős értelemben hiánypótló. Egyrészt a tankönyvek információszegénysége miatt, másrészt azonban a kerek évfordulók fokozott érdeklődése kielégítése

szempontjából. A kötet mindenestre sok olyat mond el a nyilasokról, politikai mozgásukról, ami a tanárok és tanulók számára érthetőbbé teszi a valóban túl sommás képet, gazdagítják a történelemtanítás elemző lehetőségeit.

Az ötödik kötet ismét nyilvánvalóan témájában is hiánypótló. *Föglein Gizella: Az államfő intézménye Magyarországon a második világháború után.* Ez a kérdés, amiről szinte semmit nem tudnak, s különösen semmit sem értenek az eddigi történelemtanítás kapcsán. Királyság, király nélküli királyság, kormányzó, köztársaság, népköztársaság államformái és államfői. A tervezett, a kodifikált, a valóságos jogkörök, s ennek politikai háttérmozgásai. Teljesen új téma, új szín a történelemtanításban, jelentőségéhez nemigen férhet vita. És hogy a dolgok történeti folyamata – legalábbis a XX. századra nézve – teljes legyen, majd a sorozat hetedik, *Kardos József: Az államfői jogkör alakulása Magyarországon a két világháború között* című füzete adja meg a történelmi előzményeket. Azt a vitáktól és hatalmi törekvésektől sem mentes negyedszázadot, amely kialakította a magyar királyság államfői folyamatosságát király nélkül, hogy majd átélje ennek a variációnak a válságát még összeomlása előtt.

Ahhoz sem férhet kétség, hogy a sorozat hatodik kötete hiánypótló. Nemcsak a tanulók, de jószerével még a tanárok sem tudnak semmit a Horthy-korszak katonai vezetésének valóságos szerepéről a politikai kérdésekben, súlyáról, mozgásteréről a hatalom mechanizmusában. Nem csodálandó ez, s nem is róható fel egyoldalúan a tananyag-összeállítók, tankönyvszerzők hibájaként, hiszen, amint a füzet szerzője, *Vargyai Gyula* is írja: „A magyar vezérkar 1919-et követő összefoglaló történetét még nem írták meg.” Amit a tudomány nem végzett el, azt nem pótolhatja az oktatás. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem volna rá szüksége, hiszen

a két háború közötti negyedszázad története több vonatkozásban e nélkül nem értékelhető és kevésbé érthető. Ezért érezzük ezt a kötetet valóban, a szó legigazibb értelmében hiánypótlónak.

A nyolcadik kötet ismét más jelleű. Talán visszatérés a sorozat másik vonulatára, meglévő témák szélesebb, alaposabb, a megértést szolgáló analízisére. *Krausz Tamás A sztálini rendszer kialakulásának történelmi okairól és jellegéről* című könyvecskéjében maga is arról vall, hogy: „E rövid tanulmányban arra vállalkozom, hogy megvilágítsam azokat a főbb történelmi okokat, tényeket, folyamatokat, amelyek az 1920-as évek végén és az 1930-as évek elején a sztálini rendszer kialakulásához vezettek. Ezt a rendszert formációelmélet szempontjából államszociálisnak nevezük.” Ez a könyv mesteri elemzése ennek, a történelemtanításban mind a mai napig rendkívül sematikus ábrázolt folyamatnak, amelyben még az államszocializmus terminológiát sem említik. Egy új világot villant fel a tanár és diák előtt az úgynevezett sztálini, illetve Sztálin előtti időszak valós és álalternatíváiról, a szovjet rendszer létrejöttének és a sztálini hatalom eluralkodásának genezisééről.

A kilencedik-tizedik, mintegy három nyomdai ívet kitevő füzet: *A nürnbergi per, Szabolcs Ottó* munkája. Fel fogható ismét évfordulós kötetnek is. Bár a szerző ezt előszavában tagadja, amikor arról ír, hogy: „Nem a kerek évszám adta kezembe a tollat, hogy megkísérleljem épp egy fél évszázaddal az esemény után röviden összefoglalni a nürnbergi per történetét. Sohasem kedveltem azt, ha az évek távolságának kerek véletlenül döntött arról, hogy egy történelmi eseménnyel mennyire foglalkozik a történelemírás, vagy a zurnalisztika.” Mégis valahogy közrejátszik a fél évszázad eltelte, mert később arról ír: „Talán épp az eltelt évtizedek távolsága miatt. Most már »sine ira et stu-

dio», a közelség zavaró gátlásai nélkül lehet foglalkozni az évszázad s egyben minden idők legnagyobb perével.” Azt hiszem, az alapvető – s kétségtelenül helyeselhető – szándékot egy másik helyen említi: „Közben újabb és újabb, mások által elkövetett rémtettek kerültek felszínre, »testközelibbek« és meglepőbbek, gyakran egyes mai politikai csoportok céljaira jobban felhasználhatók. Külső jelei és jellemzői szerint a német fasizmus és más jellegű totalitárius rendszerek sokak szemében mindenben rokonok, látszatra azonosíthatók. ... Nagy a felületes vagy egyenesen hamis

analógiákra csábítás veszélye. Ezért időszerű felidézni a hiteles tényeket, hogy legyen mivel összevetni és értelmezni a valóságos történelmi helyzetet, a régi és új információkat.”

A sorozatnak – talán a bemutatottakból is érzékelhetően – megvan a tartalmi és módszertani funkciója a történelemtanítás korszerűsítésére. Erre törekszik *Szabolcs Ottó* rendkívül tudatos sorozatszerkesztése. Kár, hogy a minden tanárhoz szóló sorozat köteteit nem lehet megvásárolni, azokat csak a továbbképzésen részt vevők kapják meg. Igaz, hogy ingyen.

(Történelemtanári füzetek.)

Gergely Jenő: Egyháztörténet a középiskolai történelemtanításban. ELTE–MTT, Bp., 1993.

Polóskői Ferenc: Közigazgatás és önkormányzat a polgári Magyarországon. ELTE–MTT, Bp., 1993.

Szabolcs Ottó: Értelmiségiek, tisztviselők a polgári Magyarországon. ELTE–MTT, Bp., 1994.

Rozsnyói Ágnes: A nyilaskeresztesek útja a Szálasi-puccsig. ELTE–MTT, Bp., 1994.

Föglein Gizella: Az államfői intézménye Magyarországon a második világháború után. ELTE–MTT, Bp., 1994.

Vargyai Gyula: A vezérkar szerepe a katonai és politikai döntésekben Magyarországon 1919–1944. ELTE–MTT, Bp., 1994.

Kardos József: Az államfői jogkör alakulása Magyarországon a két világháború között. ELTE–MTT, Bp., 1995.

Krausz Tamás: A sztálini rendszer kialakulásának történelmi okairól és jellegéről. ELTE–MTT, Bp., 1995.

Szabolcs Ottó: A nürnbergi per. ELTE–MTT, Bp., 1995.)

Mann Miklós

Esély a felelős állampolgár születésére

– Tanulmánykötet az erkölcsi és az állampolgári nevelésről –

Vannak könyvek, amelyek – ki tudja, mi okból – egy szűk körnek szóló szakmaiság álrüháját öltik magukra, miközben olyan témákról szólnak, amelyek meglehetősen széles érdeklődésre tarthatnak számot. Ilyen könyvnek tartom „Az erkölcs a néző és a cselekvő szemszögéből” című válogatást, amely az MTA Pszichológiai Intézetének Scientia Humana sorozatában, *Váriné Szilágyi Ibolya* szerkesztésében jelent meg, s amely az erkölcsi és az állampol-

gári nevelés néhány nagyon fontos kérdését elemzi.

A kötet látszólag elvont szociálpszichológiai tanulmányokat fűz egybe, ám a tanulmányok mindegyike valójában olyan témákról szól, amelyek a rendszerváltás óta rendkívül erősen foglalkoztatják a hazai pedagógiai közvéleményt. A tanulmányok ugyanis nem kisebb horderejű kérdésekre keresik a választ, mint hogy milyen módon és milyen mértékben őrizhető meg a